

200 jaar koninkrijk, feesten in Borne in 1863 en 1913

Anja Tanke en Hans Leuverink

De terugkeer van de Prins van Oranje in november 1813 leidt uiteindelijk op basis van een nieuwe grondwet tot zijn inhuldiging als koning Willem I in Brussel in september 1815. In de komende twee jaar staan daarom een aantal feestelijkheden op het programma om 200 jaar onafhankelijkheid en ons democratisch bestel te vieren. Het daartoe ingestelde Nationaal Comité organiseert en coördineert de viering met een aantal nationale evenementen. U zult er ongetwijfeld nog veel over horen en lezen.

Hans Leuverink en Anja Tanke zijn op zoek gegaan naar verslagen van de feestelijkheden in Borne. Maar eerst even een opfriscursusje geschiedenis en we besluiten met de Bornse invulling van de jubilea in 1863 en 1913.

Het ontstaan van het koninkrijk

Het is een roerige tijd, de periode tussen 1780 en 1813. Tussen 1780 en 1787 keren hervormingsgezinde patriotten zich tegen de gevestigde orde. Aanvankelijk delven zij nog het onderspit maar in de winter van 1794-1795 trekken de Franse revolutionaire legers de bevroren Nederlandse rivieren over. Als gevolg hiervan komt er een einde aan de *Vereenigde Republiek der Nederlanden* die was ontstaan aan het eind van de zeventiende eeuw. Stadhouders Willem V vlucht vanaf het Scheveningse strand naar Engeland.

In 1795 ontstaat de Bataafse Republiek. Naar Frans voorbeeld willen hervormingsgezinden de staat en de samenleving op efficiënte en rechtvaardige wijze

inrichten. In 1798 krijgt Nederland zijn eerste grondwet. Daarin zijn vastgelegd de rechten en plichten van de burger, onafhankelijke en uniforme rechtspraak en de scheiding van kerk en staat. Nederland wordt een gecentraliseerde eenheidsstaat. Na 1799, als in Frankrijk Napoleon de macht heeft gegrepen, wordt de Franse invloed op de Nederlandse politiek steeds groter.

In 1806 domineert Napoleon het Europese vasteland. Het is nog niet gelukt Groot-Brittannië te bedwingen en daarom wil hij een sterk bestuur in Nederland. Napoleon heeft zichzelf inmiddels gekroond als keizer en broer Louis wordt aangesteld als onze eerste koning. In 1806 wordt Nederland dus een constitutionele monarchie. De nieuwe koning Lode-

wijk Napoleon is hier populair maar voldoet niet aan de verwachtingen van zijn broer.

Het koninkrijk zorgt voor onvoldoende soldaten en matrozen en de economische blokkade tegen Groot-Brittannië wordt slecht nageleefd. In de zomer van 1810 is de maat vol. Het koninkrijk wordt ingelijfd bij het keizerrijk en krijgen we te maken met de Franse wijze van administratie voeren en bijbehorend ambtenarenapparaat, dat ook zorgde voor werkgelegenheid. De burgerlijke stand en het kadaster worden ingevoerd, de rechterlijke organisatie wordt verbeterd en de Franse wetboeken worden hier van kracht. Nadelen waren er ook. Ten gevolge van de gevoerde buitenlandpolitiek ontstaat

Aankomst van koning Willem I te Scheveningen op 30 november 1813 van Nicolaas Lodewijk Penning (1764 -1818).

*** Borne, 18 Nov.** Gisteren was het ook feest te Borne. Het werd 's morgens te 8 uur door een twintig schoten en onmiddellijk daarop door klokkengelui geopend: vlaggenwapper ontbrak er niet. In den voormiddag had er examen in de gemeente- en in de bijzondere school plaats en onthaling der schoolkinderen, waarna deze een feestelijken optogt bielden. Een 40tal houders van paarden uit het dorp lieten ons eene vermakelijke cavalcade aanschouwen. De strijders van 1813 en 1815 werden in een elegant rijtuig afgehaald en gebracht naar het terrein der volksspelen, tot welke laatste de inwoners, geheel onverwachts, de middele en het bestuur verschaft hadden. Des avonds was het nieuw verbouwde gebouwde gemeentehuis geillumineerd, waarin de raad der gemeente, op minzame wijze, de commissiën der beide scholen en de oude verdedigers van land en Oranje ontving en onthaalde, benevens de heeren paardrijders, die zoozeer het feest hadden opgeluisterd. Door het afsteken van vuurwerk op de markt, werd deze heugelijke dag, op eene allezijs gepaste en algemeen verblijdende wijze geëindigd.

Bericht uit Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant van 20 november 1863 over het feest in Borne².

er een hoge werkloosheid en dus armoede. De situatie wordt verergerd door extra belastingen. Kritiek op het regime wordt niet geduld.

In 1812 loopt de veldtocht naar Rusland uit op een grote catastrofe en steeds meer landen verklaren Frankrijk de oorlog. In 1813 volgt de nederlaag in de Volkerenslag bij Leipzig en op 9 november 1813 trekken groepen Kozakken bij Gramsbergen de grens over. Zij zwermen uit over Overijssel, Drenthe, Friesland en Groningen. Franse bestuurders beginnen inmiddels Nederland te verlaten. Op 17 november leest de Oranjegezinde Van Hogendorp een proclamatie voor die begint met de woorden: "Oranje boven, Holland is vrij". Vervolgens spreken verschillende grote steden zich uit voor de terugkomst van de prins. Deze komt op 30 november 1813 in Scheveningen aan land. Maar in welke hoedanigheid zal de prins gezag gaan uitoefenen? Van het stadhouderchap of van een regentenmaatschappij kan geen sprake meer zijn. Uiteindelijk aanvaardt de prins op 2 december 1813 als 'Soeverein Vorst der Verenigde Nederlanden' het oppergezag in de nieuw te vormen staat 'onder waarborging eene wyze constitutie'. In de jaren 1813-1815 wordt de verdere basis gelegd voor het koninkrijk.

Het feest in 1863

In 1863 wordt het 50-jarig bestaan gevierd. Dokter Schoemaker schrijft er over in zijn dagboek:

De herstelling van Nederlands volksbestaan gevierd te Borne op dinsdag den 17. November 1863. Met

een Eere wacht te paard door alle Bornse paarden met Toon en Bram te Kate aan 't hoofd als officier die de stoet begeleide waaronder een eerewagen die Jannes Wenzink en Grades Leuwerink als strijders voor ons Lieve vaderland ophaalden en 2 maal door Borne zijn gereden met een paar hooren blazers voor op en gereden na de weide van Boer Wenzink alwaar de volgende vermaakelijkheden werden uitgevoerd:

- * *Al de Ruiters om een ring gereden om die te steken of te trekken*
- * *Mastklimmen al waar sire schinken en meer andere voorwerpen in hangen tot prijs*

- * *Stroop happen, namelijk een schelling*

in een schotel met stroop gelegd en met de mond er uit te haalen, werd eenige malen herhaald

- * *Enige meisjes in een zak laten loopen om verscheidene prijze*

- * *Nog verscheidene prijzen die het hardst loopen kon zoo wel jogens als meisjes.*

En na afloop der vermaakelijkheden werden Wenzink en Leuwerink na het Gemeentehuis gebracht door de Eere wacht en alle ruiters na eerst Borne rondgereden te hebben werden zij door Burgemeester & wethouders aan het Gemeentehuis ontvangen en op wijn en boterhammen onthaald alwaar door het bestuur de Raadsleden, de Schoolcommissies van beide scholen, de Meesters, den gemeenteontvanger en onze secretarissen werden verwelkomd op een heerlijk glas wijn; als mede Eere wacht en ruiters en de Heeren die de commissie uitmaakten om de vermaakelijkheden uit te voeren werden bij den kastelein Meiling op een goed glas wijn getraceerd, waar het niet ontbrak aan allerlei toasten in te stellen. Avonds werd ons Gemeentehuis heerlijk verlicht en eenige vuurwerken opgestoken³.

De dokter beschrijft een gezellige feestdag met volksvermaak. Jannes Wenzink en Grades Leuwerink worden extra in het zonnetje gezet. Zij hebben gevochten tegen Napoleon in de slag bij Waterloo en worden als levend bewijs van de Bornse deelname aan de overwinning rondgereden. Grades, geboren in 1788⁴, is een directe voorouder van auteur Hans Leuwerink.

Het feest in 1913

Het 100-jarig jubileum wordt gevierd op vrijdag 19 en zaterdag 20 september. In Borne worden de feestelijkheden groot aangepakt door een feestcomité onder leiding van Jacob Spanjaard. Heel Borne is er druk mee. De straten worden vrolijk versierd met vlaggen, wimpels en lampions. Op karren worden takken en ander groen aangevoerd. Erebogen worden in elkaar gezet en bekleed met groen en aan bontgekleurde palen hangen guirlandes en lampions. Buurten werken samen om de straten mooi te versieren.

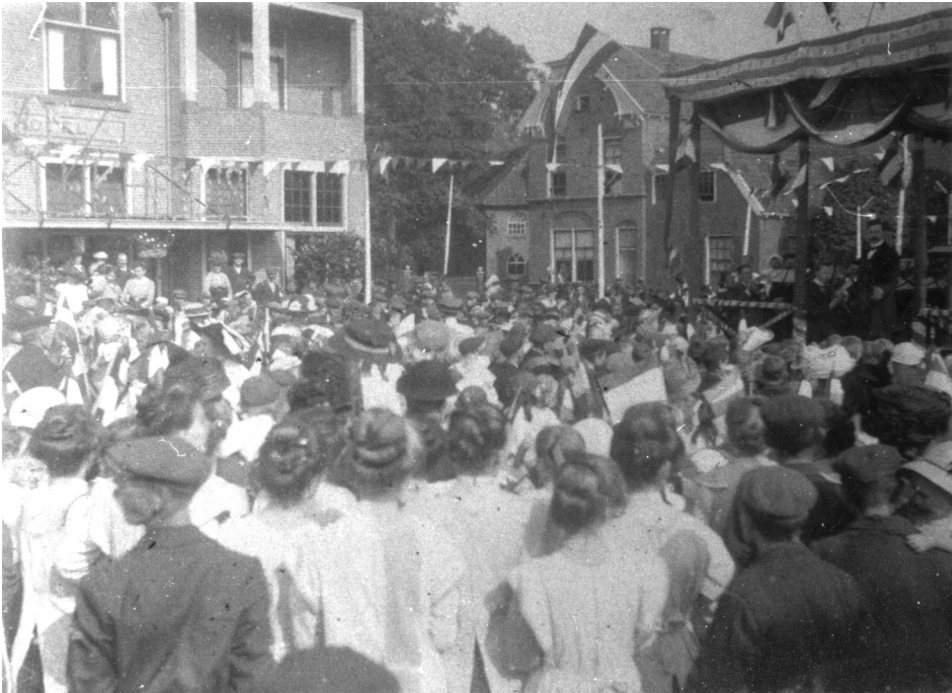
Net buiten het dorp is een feestterrein ingericht met twee toegangspoorten. Op het terrein, gelegen ach-

ter de fabriek van Spanjaard bij de huidige Klippenweg/Grotestraat, staan een feesttent, muziekkoepeel, draaimolen, schiettent, werptent en diverse kraampjes en stalletjes. Borne is in opperbeste stemming en de Bornsche Courant doet uitgebreid verslag van de voorbereiding en van de twee feestdagen.

De feestelijkheden starten op vrijdag om 12.00 uur met een concert op de markt van de Bornsche Harmonie. Circa 200 schoolkinderen voeren als afsluiting van het concert met groot succes de kleppermars uit. Daarna trekken de kinderen onder begeleiding van de harmonie en een erewacht in optocht naar het feestterrein. Van 14.00 uur tot 17.00 uur is er een groot kinderfeest voor alle schoolkinderen uit

In de Koppelsbrink staat een prachtige ereboog: "1813 Neerlands onafhankelijkheid 1913"⁵. Een aantal namen van het toegestroomd publiek is bekend. Geheel links van de ereboog Bernard Oude Meijers, mevrouw Leurink en Albert Hilbrink. Naast hem voor de ereboog: Roos Lievendag en naast haar Annie Lievendag, een onbekend klein meisje met direct daar achter de 14 jarige Trui Dijk (die later de moeder van Hans Leuverink zou worden). Op de achtergrond staan mevrouw Hulshof-Homan, rijksveldwachter Frits Koekoek (rechts in de deur), Herman Gervink, Herman Spekreijse (met snor) en links onder hem Jan Hilbrink (Jan Pijp). De man met het hondje op de arm is Jannes Nijhuis.

Grote drukte op het Dorsetplein. De harmonie speelt en schoolkinderen voeren de kleppersmars uit. Rechts de speciaal voor de koninkrijksfeesten geplaatste muziektent. Hierin hebben de Bornsche Harmonie en het organiserend comité een plek.

Foto: collectie gemeentearchief Borne, nr. 03522a.

de gemeente.

Om 19.00 uur begint de optocht. Voorin lopen leden van gymnastiekvereniging D.O.O. met oranje lampions en fakkeldragers. Hier achter de muziek van de Bornsche Harmonie. Borne was toentertijd 's avonds nog niet zo goed uitgerust met straatverlichting zoals wij dat vandaag de dag gewend zijn. Het zal dus een prachtig gezicht zijn geweest, al die dansende lichtjes in het donker. Op sommige plekken langs de route wordt zogenaamd Bengaals vuurwerk afgestoken. Het zorgt voor nog meer kleur in het donker en de brandende lampions aan de palen zorgen voor een lichtslinger langs de huizen. De optocht met nog een concert van de harmonie eindigt op de markt, waar het nog lang heel gezellig blijft.

De zaterdag is een aaneenschakeling van feest en plezier. De wekker hoeft niemand die morgen te zetten want om 7.30 uur begint het beieren vanaf de kerktoeren. Tegelijkertijd wordt de grote dag op verschillende plekken aangekondigd door een feestelijk geklede ruiter met trompet. Een uur later begint de Bornsche Harmonie met het spelen van koralen vanaf de fabriekstoren van Spanjaard, die in de wijde omgeving te horen zijn. Vervolgens vindt om 9.00 uur in diverse kerken de herdenking plaats, waar een groot aantal Bornenaren naar toe gaat, de meesten in hun zondagse goed.

Aansluitend beginnen de festiviteiten op het feestterrein. Het programma start daar om 10.00 uur direct na afloop van de kerkelijke herdenkingen. Wie wil,

kan na het stichtelijk woordje in de kerk direct door naar wereldlijk vermaak. Opnieuw treedt de Bornsche Harmonie op en de kleppersmars wordt ook weer tot groot plezier van de aanwezige menigte uitgevoerd.

Na ruim een uur spelen is het concert afgelopen en begint gymnastiekvereniging D.O.O. met haar uitvoering. De oefeningen van de turners worden afgewisseld door vlaggenzwaaien door adspirant meisjesleden.

Tegelijkertijd vindt het ringrijden op fietsen voor jongens tussen 12 en 18 jaar plaats. Bijna alle fietsen zijn feestelijk versierd met vlaggen, groen, gekleurd papier of bloemen. Er doen 34 jongens mee. Veel ringen worden van het opgehangen blok ge-

stoken. Het schijnt dat de jongens van buiten het dorp van te voren flink hebben geoefend en zo een voorsprong hebben op die uit Borne. Maar dat is ze gegund, zo schrijft de Bornsche Courant. Met het ringrijden zijn prijsjes te winnen.

Tijd om tussen de middag thuis rustig te eten is er nauwelijks. Want om 12.30 begint het opstellen voor de grote optocht door Borne met versierde karretjes en wagens in de wei van Schwering. Deze zal om stipt 14.00 uur vertrekken. Kijkers zijn wederom massaal toegestroomd en zijn vol bewondering. Er zijn versierde wagens met thema's als geheelonthouding, het boerenleven, de steenfabriek, schoolers, de jaargetijden, Tirolers en Eskimo's. Helaas breekt er brand uit op deze laatste wagen door gebruik van zeer brandbare materialen om ijs en sneeuw na te bootsen. Het vuurtje, dat de zeven jeugdige Eskimo's stoken om wat visjes te roken, slaat over. Alle jongeren op de wagen hebben brandwonden en eentje raakt ook bewusteloos. Hans Leuwerink heeft een aantal namen van de onfortuinlijke Eskimo's weten te achterhalen⁶: Met zekerheid zijn dat de broers Frans en Bernard Vaalt en de broers Frans en Toon Wegter. Daarnaast worden de namen genoemd van Johan Hassels Mönning, Gerhard Olthuis en van Marinus Verschoor. Van deze laatste drie is niet zeker of zij deel uitmaken van deze groep.

Het ongeluk is een flinke domper op de feestvreugde. Uiteindelijk valt het allemaal mee. Borne haalt opgelucht adem en gaat verder met feestvieren.

Aansluitend aan de optocht begint het ringrijden met de versierde karretjes.

De hele dag is het gezellig druk in het dorp. Heilsoldaten trekken zingend en spelend rond en verschillende draaiorgels spelen muziek.

Op de feestvreugde komen niet alleen Bornearen af, maar ook "honderden en honderden vreemdelingen uit Almelo, Hengelo, Delden en andere Twentse plaatsen", aldus de krant. Wat opvalt is dat zich geen baldadigheden van de opgeschoten jeugd voordoen. Zouden de aanplakbiljetten met de waarschuwingen van de bond van drankbestrijders succes hebben, zo vraagt de krant zich af.

's Avonds verandert het feestterrein in een openlucht bioscoop en worden er meerdere korte films vertoond, waarvan de humoristische het best in de smaak vallen. Aansluitend geven zangvereniging Soli Deo Gloria en de Hengelose muziekvereniging De Eendracht een concert in de muziekkoepeel. Daarna weer films kijken en tot besluit een groots kleurrijk vuurwerk met veel geknal. Dit is het officiële eind van de feestelijkheden en het blijft, net zoals vrijdagavond, nog lang gezellig.

Na afloop van het feest vindt nog een vervelend voorval plaats. Dokter Stomps waarschuwt de politie omdat bij hem twee jongemannen uit Almelo zijn binnengebracht. Ze zijn slachtoffers van een steekpartij die heeft plaatsgevonden in de Woolderweg. De mannen zijn allebei flink toegetakeld, naar het schijnt door mevrouw P., wonende in de Twaalf Apostelen. Volgens de krant is zij een dame van vrij verdacht allooi. De veldwachters Nuijstens en Leijdekkers, bijgestaan door kapper De Vries, hebben de mannen naar Almelo gebracht, terwijl tegen mevrouw P. proces-verbaal is opgemaakt.

Vlak bij Almelo ziet het gezelschap drie mannen lopen, behangen met vlaggen afkomstig van het Bornsche Veld. Veldwachter Nuijstens houdt vervolgens de mannen aan en zij bekennen de vlaggen te hebben gestolen en ook nog een flink aantal appels bij Haarhuis in Zenderen. Ook tegen de drie mannen wordt proces-verbaal opgemaakt. Zo wordt het toch

nog een lange nacht voor Nuijstens en Leijdekkers.

In de muziektent op de markt worden zondagmiddag om 16.15 uur door het feestcomité prijzen uitgereikt voor de winnaars van het ringrijden en de optocht. Jacob Spanjaard houdt eerst een toespraak en gaat daarna over tot de bekendmaking. Winnaar bij de optocht is de wagen "Bloemenhulde aan de H.M. de koningin". De troostprijs gaat naar de onfortuinlijke Eskimo's. Winnaars bij het ringrijden zijn Johan Lindeboom en Jan Ubbink. De Bornsche Harmonie zorgt wederom voor vrolijke noten en de menigte begint spontaan aan een rondedans. Daarna is het feest dan toch echt afgelopen.

De wagen van de Tirolers gefotografeerd tijdens het opstellen van de optocht in de wei van Schwering. De groep wint de gedeelde 5e plaats. Voor de wagen staat schoolmeester C.R. Spoek.

Foto: collectie gemeentearchief Borne, nr. 011566.

Verantwoording:

1. <http://www.200jaarkoninkrijk.nl/>
2. Met dank aan Hans Gloerich te Driebergen.
3. Met dank aan mevr. L. Schoemaker te Hengelo.
4. doopboek RK kerk Borne.
5. foto ter beschikking gesteld door Hans Leuwerink
6. De namen van de Eskimo's zijn achterhaald mede dankzij informatie van de heer G. Vaalt.

De tekst over het feest in 1913 is samengesteld uit Bornsche Couranten van september en oktober 1913.